

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

УДК 338.43

І.М. Сачовський

кандидат економічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто найважливіші показники ефективності сільськогосподарського виробництва на Івано-Франківщині, динаміка й специфіка розвитку кожної з основних форм землекористування в Україні на сучасному етапі в масштабах вказаної області.

Ключові слова: господарства населення, сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства.

I. Вступ

Агропромисловий комплекс України переживає складний період свого розвитку, період докорінної реорганізації системи виробничих відносин у всіх його найважливіших сферах. Йде процес становлення й постійного вдосконалення нових організаційних структур господарювання, природа і характер організації трудових процесів у яких кардинальним чином відрізняються від тих, які існували при колективній формі власності на землю. Тому далеко не випадково, що проблема підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва у цих умовах набуває особливої актуальності й займає чільне місце в дослідженнях багатьох вітчизняних економістів-аграрників. Так, глобальним питанням агропромислового комплексу велику увагу приділяють І.І. Лукінов, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин, окремі аспекти зі вказаної тематики знайшли своє відображення у працях таких економістів, як В.В. Горлачук, А.С. Даниленко, Д.С. Добряк, В.Я. Месель-Веселяк, Л.Я. Новаковський, Д.С. Третяк та ін. Основна специфіка пропонованої статті полягає в тому, що сучасний стан сільськогосподарського виробництва на Івано-Франківщині розглядається, з одного боку, як логічне завершення тих організаційно-економічних перетворень, які мали місце в цьому секторі економіки як в області, так і на загальнонаціональному рівні, а з іншого, – як перехідний етап на шляху утвердження нових, найбільш прогресивних і вискоефективних форм господарювання. Вся стаття побудована (наскільки це було можливим, допус-

тимим і достатнім) на аналізі найважливіших показників ефективності сільськогосподарського виробництва на Івано-Франківщині. Важливим вважаємо є й те, що основні проблеми функціонування та розвитку нових форм господарювання в області розглядаються в їх динаміці і на цьому фоні проведена їх порівняльна характеристика.

II. Постановка завдання

Розгляд питань, пов'язаних з проблематикою організації сільськогосподарського виробництва в тому чи іншому регіоні України (у цьому випадку – на Івано-Франківщині), потребує врахування зокрема такого:

- кожен конкретний період розвитку як економіки країни в цілому, так і в такому її секторі як аграрний, висуває свої, специфічні вимоги до характеру організації виробничих процесів;
- сільське господарство є органічною складовою народногосподарського комплексу країни, його проблеми невіддільні від проблем розвитку суспільства в цілому і їх слід розглядати тільки крізь призму загальнонаціональних;
- наскільки досконалою є державна політика відносно агропромислового комплексу, якою мірою вона відповідає специфіці того чи іншого регіону, інтересам конкретного сільськогосподарського товаровиробника.

III. Результати

Відповідно до основних вимог реорганізації системи виробничих відносин як в економіці України в цілому, так і, особливою мірою, в її аграрному секторі сьогодні основними формами господарювання стали сільськогосподарські підприємства, господарства населення та фермерські госпо-

дарства. Кожна з названих форм має свої характерні особливості. На сучасному етапі існують найрізноманітніші форми сільськогосподарських підприємств: господарські товариства, сільськогосподарські кооперативи, підсобні та інші недержавні сільськогосподарські підприємства установ і організацій, приватні (приватно-орендні) підприємства. У контексті сказаного доповнимо характеристику специфіки функціонування сільськогосподарських підприємств тим, що на Івано-Франківщині із загального обсягу виробленої ними продукції на частку господарських товариств припадало приблизно 64% його величини. Свою специфіку організації трудових процесів мають і господарства населення. Їх діяльність у більшості випадків підпорядкована задоволенню власних потреб селян у продуктах харчування, недостатнім (а то й зовсім відсутнім) є рівень забезпечення аграріїв сільськогосподарською технікою, неможливе розрізнене проведення осушувальних, меліоративних робіт тощо. Зауважимо також, що в переважній більшості областей України (за винятком Київської, Запорізької, Миколаївської, Полтавської) господарства населення стали

основною, домінуючою формою господарювання. Специфічна й організація виробництва у фермерських господарствах. Як свідчить увесь світовий досвід, це одна з найбільш прогресивних форм господарювання. Однак, незважаючи на це, а також на прийняття численних нормативних актів фермерство в Україні, потрібно визнати, не було масового поширення. Причина – відсутність необхідних, належних передумов для цього. Принагідно зауважимо, що на Івано-Франківщині на частку фермерських господарств, наприклад, припадає приблизно 1,9% загальних обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

У 2007 р. загальний обсяг сільськогосподарського виробництва в Івано-Франківській області становить 4 млрд 494 млн 800 тис. грн, у тому числі: господарства населення – 3 млрд 818 млн грн; сільськогосподарські підприємства – 610 млн 500 тис. грн; фермерські господарства – 66 млн 300 тис. грн. Більш повне уявлення про специфіку сільськогосподарського виробництва на Івано-Франківщині, його динаміку за останні роки дають дані табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка розвитку сільськогосподарського виробництва на Івано-Франківщині в розрізі його основних складових¹, %

Показники	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Сільське господарство в цілому, у тому числі:	100,0	92,7	100,8	101,6	115,1
господарства населення	100,0	88,0	96,2	94,6	97,7
сільськогосподарські підприємства	100,0	118,8	126,9	142,4	216,2
фермерські господарства	100,0	111,8	124,6	127,0	192,9

Аналіз наведених даних дає змогу зробити ряд висновків. По-перше, у відомому розумінні відсутність чітко виражених тенденцій у динаміці розвитку такої складової сільськогосподарського виробництва, як господарства населення. По-друге, складається враження, що тенденція неухильного зростання обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємствах Івано-Франківщини набула стійкого характеру.

Більше того, порівняно з 2007 р. обсяги виробництва на них до 2011 р. зросли вдвічі. По-третє, майже аналогічна ситуація спостерігається і в такому підвиді сільськогосподарського виробництва, як фермерські господарства.

У контексті вищесказаного доповнимо характеристику особливостей сільськогосподарського виробництва на Івано-Франківщині розглядом змін у його структурі за 2007–2011 рр. (табл. 2).

Таблиця 2

Зміни в структурі сільськогосподарського виробництва в Івано-Франківській області за основними групами товаровиробників, %

Показники	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Сільське господарство в цілому, у тому числі:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
господарства населення	84,9	80,7	81,1	79,1	72,1
сільськогосподарські підприємства	13,5	17,4	17,1	19,0	25,5
фермерські господарства	1,6	1,9	1,8	1,9	2,4

Тут більш чітко простежуються такі тенденції. По-перше, у цілому згортання обсягів виробництва у господарствах населення має

неухильний характер (якщо в 2007 р. на їх частку припадало 84,9% загального обсягу сільськогосподарської продукції, то вже в

¹ Тут і надалі використано дані Івано-Франківського обласного управління статистики.

2011 р. вона скоротилася до позначки в 72,1%). По-друге, сказане певною мірою доповнює наведену в табл.1 інформацію. Частка сільськогосподарських підприємств у загальних обсягах виробництва зросла з 13,5% у 2007 р. до 25,5% у 2011 р. По-третє, особливою, хоча і з часткою умовності, можна вважати й те, що питома вага фермерських господарств, незважаючи на зазначені раніше високі темпи зростання, у цілому за всі п'ять років не зазнала істотних змін і знаходилася приблизно на одному рівні.

Наведені в табл. 1 і 2 дані дають лише загальне уявлення про специфіку сільськогосподарського виробництва на Івано-Франківщині. Більш поглиблений аналіз вимагає, зокрема, розгляду основних факторів, що визначають обсяги сільськогосподарської продукції. Таких (найважливіших) два – досягнутий рівень продуктивності праці і чисельність зайнятих. Однак і в цьому випадку вкрай важливо враховувати специфіку сільського господарства. Так, наприклад, у процесі аналізу досягнутого рівня продуктивності праці (виробіток продукції на 1 робітника) обов'язково слід брати до уваги, що на його величину в аграрному секторі економіки суттєво впливають і ряд факторів, які не мають прямого стосунку до ступеня інтенсифікації праці. Це, зокрема, непередбачуваність погодних умов, обсяги внесення мінеральних добрив, рівень забезпеченості засобами механізації, зрештою, суттєвий вплив на величину виробітку продукції в розрахунку на 1 робітника в сільському господарстві має й величина сільськогосподар-

ських угідь, відведених під вирощування тих чи інших культур. Залишається додати, що перелік опосередкованих чинників, які визначають рівень продуктивності праці в агропромисловому комплексі, можна було б продовжити.

З обов'язковим врахуванням вищесказаного наведемо дані про рівень продуктивності праці робітників різних організаційних груп в аграрному секторі економіки Івано-Франківщини (табл. 3).

Мабуть, найважливіше – постійне й суттєве зростання продуктивності праці робітників, зайнятих у сільськогосподарських підприємствах області (з 3,8 тис. грн у 2007 р. до 14,7 тис. грн у 2011 р., тобто у 3,8 раза). Вказана тенденція характерна й для фермерських господарств (з 4,2 тис. грн у 2007 р. до 11,1 тис. грн у 2011 р., тобто у 2,6 раза). Хоча в принципі до найважливіших висновків можна було б віднести те, що як в цілому по сільському господарству області, так і особливо в такому його підвиді, як господарства населення, неприпустимо низький рівень продуктивності праці. Більше того, якщо у господарствах населення величина виробітку на 1 робітника у 2007 р. становила лише 3,4 тис. грн, то вже у 2011 р. вона зменшилась до 2,9 тис. грн. Отже, одне з найбільш імовірних пояснень, мабуть, криється в сказаному раніше стосовно впливу опосередкованих чинників на рівень продуктивності праці в сільському господарстві.

Таблиця 3

Порівняльна характеристика рівня продуктивності праці зайнятих в агроформуваннях основних організаційних груп в Івано-Франківській області (у тис. грн на 1 робітника)

Показники	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
У середньому по агроформуваннях області, у тому числі в:	3,4	3,2	3,5	3,4	3,7
господарствах населення	3,4	2,9	3,1	2,9	2,9
сільськогосподарських підприємствах	3,8	5,3	7,1	8,8	14,7
фермерських господарствах	4,2	4,9	6,4	7,3	11,1

Якщо величину виробітку на 1 робітника слід відносити до інтенсивних факторів, то чисельність зайнятих в тих чи інших агроформуваннях – до екстенсивних. Певне уявлення

про особливості структури зайнятих в сільському господарстві Івано-Франківської області дають дані табл. 4.

Таблиця 4

Динаміка змін співвідношень чисельності зайнятих в агроформуваннях основних груп товаровиробників на Івано-Франківщині, %

Показники	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
У цілому по агроформуваннях, у тому числі питома вага зайнятих у:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
господарствах населення	86,7	88,3	90,6	91,8	92,7
сільськогосподарських підприємствах	12,1	10,5	8,4	7,4	6,5
фермерських господарствах	1,2	1,2	1,0	0,8	0,8

Тут досить-таки чітко простежується така тенденція: суттєве зниження питомої ваги зайнятих у сільськогосподарських підприємствах (з 12,1% у 2007 р. до 6,5% у 2011 р.) у

загальній чисельності працюючих в аграрному секторі області, що на фоні представлених в табл. 1 даних підтверджує, що визначальним чинником зростання обсягів ви-

робництва в агроформуваннях вказаного виду виступає саме такий показник, як рівень продуктивності праці, а це є відрадним фактом.

IV. Висновки

Підсумовуючи вищесказане, вважаємо за доцільне зробити ряд висновків. Найбільш узагальнюючими й найважливішими з них є такі:

- по-перше, кардинальна реорганізація системи виробничих відносин в аграрному секторі України за роки незалежності була об'єктивною необхідністю і безпосереднім наслідком реформування економіки нашої країни відповідно з новими, основними вимогами ринкової системи ведення господарства;
- по-друге, процес реформування агропромислового комплексу України в сучасних умовах своїм безпосереднім наслідком має факт виникнення принципово нових порівняно з попереднім періодом форм землекористування, природа і характер організації трудових процесів у яких докорінно відрізняються від тих, які існували при колективній формі власності на землю;
- по-третє, важливим, вважаємо, є висновок, що ефективність сільськогосподарського виробництва як у цілому по Украї-

ні, так і, в особливій мірі, в її окремих регіонах визначається навіть не скільки оптимізацією співвідношень основних груп товаровиробників, якими, як бачимо, стали господарства населення і сільськогосподарські підприємства, стільки досконалістю економічного механізму функціонування кожної з них зокрема;

- по-четверте, динаміка розвитку кожної з основних існуючих на сьогодні в Україні форм землекористування може виступати одним із найважливіших показників ступеня зрілості і сформованості ринкових відносин, зокрема в аграрному секторі, і ті проблеми, які супроводжують процес їх становлення, зумовлені в основному саме специфікою сучасного етапу розвитку економіки країни в цілому.

Список використаної літератури:

1. Гончаров В.М. Шляхи підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В.М. Гончаров, Н.В. Зличенко // Економіка АПК. – 2012. – № 2. – С. 18–21.
2. Паленичак О.В. Раціональне землекористування в умовах збалансованого розвитку агропромислового виробництва / О.В. Паленичак // Економіка АПК. – 2012. – № 2. – С. 21–27.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2013.

Сачовский И.М. Особенности сельскохозяйственного производства на Ивано-Франковщине в современных условиях

Рассматриваются наиболее важные показатели эффективности сельскохозяйственного производства на Ивано-Франковщине, динамика и специфика развития каждой из основных форм землепользования в Украине на современном этапе в масштабах указанной области.

Ключевые слова: хозяйства населения, сельскохозяйственные предприятия, фермерские хозяйства.

Sachovsky I. Peculiarities of agricultural production in Ivano-Frankivsk Region in modern conditions

The paper presented considers the most important indicators of agricultural production efficiency in Ivano-Frankivsk Region, dynamics and development peculiarity for each of the major land use forms in Ukraine at modern stage within the region indicated.

Key words: individual farm households, agricultural companies, farm enterprises.